

אחרת להגיד. כאילו נישאר תמיד תנועה אליטיסטית של קיבוצניקים, אתה יודע, צפון תל אביב. וזו ממש לא הייתה הכוונה. התנועה, לתפיסתי, מתייחסת אל עצמה כאל תנועה עממית, לא מוותרת על אף חלק. היה ברור שזה לא המיינסטרים של התנועה. היו מהלכים שהיינו צריכים לעשות. ממש לדעת לשווק ולדעת להגיע ולדעת להיות שם. זה התחיל קשה, אבל ברגע שזה הצליח, היה שווה.

ההוכחה שהשינוי תפס הגיעה כבר בשנים 1993, 1994, כאשר למעלה ממחצית החל"תניקים והמתנדבים לשנת שירות ביקשו ברשימת ההעדפות שלהם להדריך ולפעול בפריפריה.

תנועת בני עקיבא

בשנת 1991, סמוך לכניסתם לתפקידיהם בבני עקיבא, ישבו מזכ"ל התנועה אברהם ליפשיץ ומרכז מחלקת ההדרכה יונה גודמן ושוחחו על הצורך בהרמת דגל תנועתי שיסחוף את התנועה למשימות משמעותיות. מספר יונה (גודמן 2022):

ישבנו בבית של אברהם ואמרנו: תנועה צריכה דגל עכשווי, רלוונטי, אקטואלי. רצינו להגדיר משהו שידליק את החבר'ה, אני חושב שזה היה במוצאי שבת, או אולי חמישי בלילה, אני לא זוכר בדיוק, סוף שבוע. הלכנו לישון וקמנו בבוקר לחדשות שהתחילו להטיס לפה אלפי עולים מאתיופיה. והנה הביאו לנו את הדגל שמאוד האמנו בו. דתיים מאמינים, ציונים דתיים מאמינים בקיבוץ גלויות. הקמנו מחלקת קליטת עלייה, ויזמנו את פרויקט 'השחר' שבמסגרתו פעלו בני נוער מרקע אתיופי. אני אומר מרקע כי בשלב מסוים חלק כבר היו ילידי הארץ, שהוריהם עלו. הפעילות הייתה במרכזי קליטה ובשכונות, פריפריה ממש.

בראש מחלקת קליטת עלייה עמדה עליזה (לימים ראש עיריית בית שמש, עליזה בלוך). יונה גודמן (גודמן, 2022), מרכז מחלקת ההדרכה בשנים 1991–1993 ומזכ"ל התנועה בשנים 1997–2000, אומר שלא הייתה בכלל שאלה. קליטת עלייה היא בדנ"א של בני עקיבא ואין אפשרות שלא יירתמו למשימה כזאת משמעותית. המחלקה פעלה במרכזי קליטה, מדריכים מבני עקיבא הגיעו והפעילו את הילדים במקום. לא קראו לפעילות – סניף בני עקיבא. המדריכים הגיעו עם חולצות תנועה אבל לא הקימו סניף. בוודאי שלא בחודשי הפעילות הראשונים.

לדברי גודמן מהר מאוד התברר שהמדריכים החיצוניים, 'פרנג'ים' בלשון האתיופים, מתקשים בתקשורת עם הילדים. אי הבנת השפה, המנהגים, המסורות, היו אבן נגף בפעילות. מחלקת הקליטה התחילה להכשיר מדריכים בני העדה האתיופית ובמקביל גויסו עולים ותיקים, משנות ה־80', שכבר התערו בישראל והם תיווכו בין מדריכים לחניכיהם וסייעו בגיבוש הקבוצות.

הכוונה הייתה לבוא ולהפעיל את ילדי העולים. לחבר אותם למנהגי הארץ ולהווייתה ולהתחבר לקהילה שומרת מסורת שמבקשת להשתלב בקהילה הדתית בישראל. לתפיסת התנועה מדובר בפעילות חינוכית התנדבותית שראוי לבצע כי זוהי המשימה הלאומית העכשווית ותנועת הנוער יכולה להרים את הפרויקט. לתפיסת התנועה היה לא רלוונטי לפעול לשילוב עולים חדשים בסניפים מבוססים. המסורות שונות, התרבות שונה והשפה שונה. זה פתח לתקלות ולאי הבנות. הפעילות בחלק ממרכזי הקליטה הפכה בהדרגה לסניפים של בני עקיבא. המסר לחניכים היה: אתם חלק מאיתנו, באים איתנו למחנות, לטיולים, לסמינרים ופועלים באזור מגוריהם. הניסיון של התנועה לימד שאין טעם לנסות למשוך עולים חדשים ממקום מגוריהם לסניף בני עקיבא שיהיו חייבים לנסוע אליו או לצאת להליכה ארוכה. הם פשוט לא יבואו. בתנועה קיימו גם פעילויות נפרדות לבני העדה האתיופית.

מסיבות בחגים, טיולים בסביבה הקרובה לחברי אותו סניף בלבד וקייטנות לילדי העולים במהלך הקיץ, כמו שאנחנו יכולים ללמוד מהפנייה של מזכ"ל התנועה, אלחנן גלט, למזכ"ל הקיבוץ הדתי (ארכיון הקיבוץ הדתי, קבוצת יבנה, AD543-4424) לסייע בתקציב לארגון הקייטנות בקיץ 1995:

כבשנים עברו, גם השנה אנו מקיימים קייטנות לילדי העולים החדשים, בחודשי החופש הגדול במקומות הריכוז של העולים בהם אתרי הקרוואנים, מרכזי הקליטה ובשכונות הערים. הקייטנות מודרכות על ידי מדריכים מסניפי בני עקיבא הגדולים בהצלחה גדולה זו השנה הרביעית. למפעל זה שותפים מאז הקמתו קיבוצי הקיבוץ הדתי.

נושא הפערים החברתיים והבדלי המעמדות מלווה את מדריכי התנועה, ובשנת 1995 נבחר כנושא שנתי: 'צדק חברתי'. צופית, קומונרית בתנועה, פונה להורים ולחניכים (ארכיון הקיבוץ הדתי, שם): "לראשונה עוסקת בני עקיבא בנושא חברתי שאינו 'דתי' לכאורה, ובכך, לשמחתי, מצטרפת ליתר תנועות הנוער ובראשן הנוער העובד והלומד והשומר הצעיר העוסקות לאורך כל השנה כולה בליבון סוגיות חברתיות... בעזרת השם צוות ההדרכה ואני נשתדל ללמוד את הנושא ולהעבירו על הצד הטוב ביותר." צופית ממשיכה ומסבירה לאורך שני עמודים את תפיסתה בדבר חשיבות העיסוק בנושא צדק חברתי, "אל לנו להתעלם מבעיות חברתיות ובוודאי שכתנועת נוער אנחנו מחויבים ללמוד ולהגיב, לפעול ולעשות. כי זה צו השעה."

לצד פעילות שנמשכה שנים עם ילדי העולים מאתיופיה במרכזי הקליטה ובאתרים, כפי שלמדנו מדברי גודמן ומהבקשה לסיוע לקייטנות שמתנהלות זו השנה החמישית, פעלו ליפשיץ וגודמן לתיקון מצב שבעיניהם היה מוטעה. מאז הפעילות בקרב הנוער

העולה בשנות ה־50' הוקם בבני עקיבא מחוז שנקרא 'היישוב החדש'. המחוז פעל לצד מחוזות אזוריים ועירוניים: מחוז צפון, דרום, מרכז, ירושלים ותל אביב. במחוז 'היישוב החדש' רוכזו סניפים שהוקמו לעולים חדשים בשכונות העולים, והסניפים נשארו במסגרת זו במשך עשרות השנים הבאות. חניכי הסניפים השתתפו בפעילות ארצית לפי גילים, אבל בשל היותם מחוז נפרד יצאו לא פעם ילדים ובני נוער מאותה עיר לשני טיולים שונים בשל השתייכותם למחוזות שונים.

בסוף שנות ה־80' החל יוחנן בן יעקב, מזכ"ל התנועה, בתהליך של העברת סניפים ממחוז 'היישוב החדש' למחוזות האזוריים. למיטב זיכרונו של גודמן בשנת 1992 החליטו לבטל סופית את מחוז 'היישוב החדש' ולשלב את הסניפים במחוזות הגיאוגרפיים בהם פעלו. זה היה צעד עקרוני שהיה ברור להם שחייבים לבצעו. לא הייתה הצדקה להמשיך את פעילות המחוז כאשר הרעיון המרכזי של התנועה בשנות ה־90' היה שילוב של הסניפים כולם בפעילות. הצעד עבר באופן חלק לדברי גודמן ולא היו התנגדויות בתנועה, היה מוסכם שזה הצעד הנכון.

במהלך שנות ה־90' חזר לפעילות בתנועה שמוליק דרורי, חבר קיבוץ ראש צורים בגוש עציון (דרורי, 2022). שמוליק ריכז את מחלקת ההדרכה בתנועה בשנות ה־80' וכעת הגיע במטרה להקים תנועת בוגרים של בני עקיבא:

בשנות ה־90' חזרתי כשליח מהקיבוץ. הצעתי עצמי להקים מחלקת בוגרים בבני עקיבא. כמה שנים לפני כן הוקמה המחלקה ונסגרה אחרי זמן קצר. אחרי התייעצות הגעתי למסקנה שהתוכנית הזאת של בוגרים, העבודה של מחלקת בוגרים, צריכה לעסוק בצרכי השעה של קליטת עלייה. אבל, לא באופן של נתינה, במסגרת של אירועים ופעילות שיא, אלא באופן של חיים משותפים. למעשה זו הייתה גרסה של מעבר מהגשמה בקיבוץ אל דרך

חדשה. יזמתי, במסגרת תפקידי בבני עקיבא, הקמה של פרויקט 'קליטה בשכנות', שבו בוגרי בני עקיבא, בעיקר סטודנטים, חבר'ה צעירים שמשתחררים מהשירות הצבאי והתודעה שלהם היא של פעילות משותפת, של חבורה שפועלת יחד. הבנתי שאנחנו רוצים לשמור ולשמר את התודעה הזאת של 'אנחנו', גם בחיים האזרחיים. הצעתי לבוגרי התנועה להצטרף לקבוצות שחיות בשכנות פעילה עם עולים.

הפרויקט התחיל באתרי קרוואנים, ואחר כך המשיך גם בשכונות. הבוגרים קיבלו דירות בתנאים מאוד טובים והתחייבו לפעילות חברתית באתר או בשכונה. הרעיון היה ליצור מודל. הנוער של בני עקיבא בא להתנדב בהדרכה אצל עולים וחיים בשכנות. בוגרי התנועה חיים לצד עולים חדשים ועושים את זה לא מתוך פטרונות חיצונית, אלא ממש בשכנות. התחלנו באתר קרוואנים בגבעת המטוס בירושלים, הפרויקט התחיל בשנת 1992 והמשיך שם עד 2007.

הרעיון תפס תאוצה והחלו להיווצר קבוצות של בוגרי התנועה שגרים בריכוזי עולים. שמוליק מתאר איך הסתובב באוניברסיטאות ותלה מודעות על הפרויקט, בהן הזמין את בוגרי תנועות הנוער (לא רק בוגרי בני עקיבא) להצטרף. במכתב לבוגרי תנועת הנוער העובד והלומד הפציר בהם אפרה כהן, פעיל מרכזי בתנועה, להצטרף לפרויקט: "מדוע רק בוגרי בני עקיבא משתתפים בצעד חברתי כל כך משמעותי. לא נכון להתעלם ולא להצטרף לפרויקט."

שמוליק מספר שהפרויקט עבר לאחריות מועצת תנועות הנוער. בבני עקיבא לא היו מסוגלים לעמוד בעלויות ולדעת שמוליק לא מצאו עניין בהשקעה בפעילות הבוגרים, והחליטו לא להמשיכו במסגרת התנועה.

הבוגרים השתלבו באתרי קרוואנים בצפון הארץ, חיפה ועכו ובמרכז, ליד אלעד, ליד חצור ובירושלים.

שמוליק השקיע חלק ניכר מזמנו בפגישות עם אנשי משרד הקליטה ועם מנהלי אתרים בהם גרו עולים חדשים. לא תמיד התקבל הרעיון בהתלהבות. "היו כמה מנהלים שממש חששו שהנוכחות של חבר'ה מתנועת נוער, ישראלים ותיקים ועצמאיים, תפגע בעמדה שלהם באתרים." הפרויקט המשיך לפעול כמה שנים, ובהמשך עוד כמה שנים במסגרת החברה למתנ"סים ואחר כך לא המשיכו בפעילות.

רעיון שלא הצליח היה ליצור קבוצת תמיכה מקצועית בכל אתר. שמוליק הציע שאת הסטודנטים תלווה מקצועית עובדת סוציאלית. הקשר עם משפחות ובעיות שלעיתים התבקשו לסייע בהן, דרשו הכוונה מקצועית. במשרד הרווחה לא הסכימו ליישם את הרעיון, לטענתם לא הייתה מסגרת תקציבית שתתמוך בכך.

שמוליק מסכם את הרעיון של 'קליטה בשכנות' כיוזמה שבאותה עת עדיין לא נתפסה כרעיון שמתאים לכל בוגרי התנועות. הבוגרים שהשתתפו בתהליך זכו להשתתף בעשייה חברתית משמעותית ומאתגרת וחלק מהם המשיכו במסלולים חברתיים וטיפוליים בחייהם הבוגרים.

הרעיון של התוכנית היה לחיות כשכנים פעילים. ההבנה שלנו, ואני חושב שזה נכון מבחינה סוציולוגית, הייתה שחבר'ה כאלה שמסיימים עכשיו את השירות, הם נכנסים עכשיו עדיין במסגרת גיל ההתבגרות לתקופה של לפחות עשר שנים. הם לא יכולים לקבוע לעצמם כרגע תוכניות קבע. אבל אני רוצה שפתיחת החיים האזרחיים שלהם תהיה במסגרת של מעורבות חברתית אינטנסיבית תוך כדי מגורים. כך נשמר למדינת ישראל כוח חברתי לעתיד. האנשים התבגרו והתפתחו בכיוונים חברתיים, בחברה הישראלית, ולא רק לעצמם.